WPROWADZENIE

W dyskursie filozoficznoprawnym pojawia się czasem pytanie, czy warto czytać książki amerykańskiego autora, który krytykował nowoczesny pozytywizm prawniczy, a w zamian proponował wyidealizowaną postać sędziego mającego odnajdować najlepsze rozstrzygnięcie każdej trudnej sprawy. Gdyby nie drastyczne uproszczenia zawarte w takim ujęciu, polski prawnik mógłby uznać postawione pytanie za bezprzedmiotowe: brzmi ono jak figura retoryczna, a nie jak inspiracja do sformułowania przemyślanego stanowiska.

W przypadku myśli Ronalda Dworkina zdarza się spotkać bardziej rozważną postawę. Europejscy kontynentalni autorzy przyznają, że „[P]oza krajami anglosaskimi Ronald Dworkin pozostaje mniej znany. Jednak od czasu publikacji *Taking Rights Seriously* uznawany jest za jednego z najwybitniejszych filozofów prawa tworzących w języku angielskim. Był także filozofem politycznym, którego dorobek można porównać z twórczością Johna Rawlsa. Tak ambitne dzieło stało się więc przedmiotem licznych debat. [...] O głównych koncepcjach myśli Dworkina, specyfice jego liberalizmu politycznego, problematyce pozytywnej dyskryminacji, neutralności państwa, wolności religijnej, a nawet aborcji i eutanazji dyskutują najlepsi specjaliści w swojej dziedzinie". Prace Dworkina kreują zatem intelektualne „imperium wartości"[1].

Przedstawiciele polskiej teorii i filozofii prawa różnie oceniają dorobek Dworkina. Niektórzy odnajdują w jego pracach niezwykle ważne inspiracje, lecz wielu innych wyraża sceptyczną, a niekiedy nawet krytyczną postawę wobec omawianego autora. Trzeba przy tym pamiętać, że na język polski przetłumaczono cztery książki Dworkina

[1] *Ronald Dworkin, l'empire des valeurs*, red. A. Policar, Classiques Garnier; Bilingual edition, Paris 2017, Introduction générale, s. 7.

(niektóre doczekały się nawet wielu wydań)[2]. Ponadto Dworkinowi poświęcono kilka monografii, odrębne rozdziały w podręcznikach z zakresu filozofii prawa oraz kilkadziesiąt artykułów w poważnych czasopismach naukowych. Ogólne charakterystyki stanowiska tego myśliciela przedstawili m.in. Tomasz Kozłowski[3], Jerzy Oniszczuk[4], Marek Smolak[5], Jan Woleński[6], Jerzy Zajadło[7] i Marek Zirk-Sadowski[8]. Ukazały się też monografie czerpiące inspirację z myśli Dworkina, m.in. Pawła Jabłońskiego[9], Rafała Nakoniecznego[10] i Michała Pełki[11]. Opublikowano również dziesiątki poważnych artykułów naukowych bezpośrednio odnoszących się do książek i artykułów naukowych Dworkina. Wśród komentatorów znaleźli się przedstawiciele bodaj wszystkich

---

[2] R. Dworkin, *Biorąc prawa poważnie*, tłum. T. Kowalski, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1998 oraz Wydawnictwo Aletheia, Warszawa 2021; idem, *Imperium prawa*, tłum. J. Winczorek, Wolters Kluwer, Warszawa 2006 i 2022, idem, *Religia bez Boga*, tłum. B. Baran, Warszawa 2014 oraz idem, *Sprawiedliwość według jeży*, tłum. A. Sorówka-Łach, Wolters Kluwer, Warszawa 2025. Po polsku opublikowano również słynny artykuł Dworkina pt. *Law as interpretation*: zob. idem, *Prawo jako interpretacja*, [w:] *Prawo i literatura. Antologia*, red. nauk. J. Kuisz i M. Wąsowicz, Warszawa 2019, s. 97-111, a także esej pt. *Wolność, równość, wspólnota*, [w:] *Społeczeństwo liberalne. Rozmowy w Castel Gandolfo*, tłum. A. Pawelec, Znak, Kraków 1996, s. 58-86.

[3] T. Kozłowski, *Autorytet versus przemoc. Ronald Dworkin w obronie imperium prawa*, „Studia Iuridica" 1996, t. 31.

[4] J. Oniszczuk, *Filozofia i teoria prawa*, C.H. Beck, wyd. 2, Warszawa 2012, s. 964 i n.

[5] M. Smolak, *Filozofia prawa Ronalda Dworkina*, [w:] *Filozofia prawa: normy i fakty* (Biblioteka „Przeglądu Filozoficznego", t. 4), red. J. Hołówka, B. Dziobkowski, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2020.

[6] J. Woleński, *Wstęp. Integralna filozofia prawa Ronalda Dworkina*, [w:] R. Dworkin, *Biorąc prawa poważnie*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1998, s. VII-XIX.

[7] J. Zajadło, *Ronald Dworkin (1931-2013). Strategia jeża i obrona liberalnej demokracji*, „Kultura Liberalna" 2013, nr 7; idem, *Ronald Dworkin i religijny ateizm (artykuł recenzyjny)*, „Państwo i Prawo" 2016, z. 3; idem, *Idee równości we współczesnej filozofii prawa i filozofii polityki*, „Przegląd Sejmowy" 2011, nr 6(107); idem, *Godność, wolność i równość w Konstytucji RP*, [w:] *Demokracja i niepospolite jednostki*, pod red. M. Szyszkowskiej i T. Mędzelowskiego, Tarnów 2013; idem, *Sprawiedliwość według jeży – testament Ronalda Dworkina. Przedmowa*, [w:] R. Dworkin, *Sprawiedliwość według jeży*, tłum. A. Sorówka-Łach, Wolters Kluwer, Warszawa 2025.

[8] M. Zirk-Sadowski, *Integralna filozofia prawa a pozytywistyczna filozofia prawa*, [w:] idem, *Wprowadzenie do filozofii prawa*, Wolters Kluwer, Warszawa 2011, s. 163-176; idem, *Wprowadzenie,* [w:] R. Dworkin, *Imperium prawa*, tłum. J. Winczorek, Warszawa 2006, s. XI-XXVI.

[9] P. Jabłoński, *Niepewność Herkulesa. Problem szacunku dla prawa w perspektywie teorii Ronalda Dworkina*, Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR, Warszawa 2024.

[10] R. Nakonieczny, *Polskie interpretacje Ronalda Dworkina koncepcji zasad prawa. Krytyka i recepcja*, Wydawnictwo Nauk Społecznych i Humanistycznych UAM, Poznań 2021.

[11] M. Pełka, *Konflikt uprawnień w teorii Ronalda Dworkina*, Warszawska Firma Wydawnicza, Warszawa 2012 oraz idem, *Ronald Dworkin o prawie do eutanazji*, „Prawo i Więź" 2017, nr 40, s. 28 i n.; idem, *Debata Fish-Dworkin jako przykład sporu o praktykę interpretacji prawa*, „Archiwum Filozofii Prawa i Filozofii Społecznej" 2015, 2.

ośrodków akademickich w Polsce, w tym (oprócz już wyżej wymienionych) Michał Araszkiewicz[12], Arkadiusz Barut[13], Andrzej Bator[14], Olgierd Bogucki[15], Janusz Cabaj[16], Maciej Dybowski[17], Adam Dyrda[18], Tomasz Gizbert-Studnicki[19], Bartosz Greczner[20], Przemysław Kaczmarek[21], Marzena Kordela[22], Milena Korycka-Zirk[23], Maciej Koszowski[24], Artur Kotowski[25], Małgorzata Król[26], Jerzy Leszczyński[27], Leszek Leszczyński[28],

---

[12] M. Araszkiewicz, *Koherencyjny model rozumowań prawniczych*, „Archiwum Filozofii Prawa i Filozofii Społecznej" 2010, nr 1.

[13] A. Barut, *Wolne społeczeństwo i „sędzia Herkules". Instytucjonalizacja społecznej dyskusji nad prawem w filozofii Ronalda Dworkina*, „Studia Prawnicze KUL" 2010, 4 (44).

[14] A. Bator, *Postanalityczna teoria i filozofia prawa. Nowe szanse, nowe zagrożenia?*, „Acta Universitatis Wratislaviensis", nr 3662, „Przegląd Prawa I Administracji" T. CII, Wrocław 2015.

[15] O. Bogucki, *Rola wartości w interpretacji prawa. Ujęcie normatywne*, „Archiwum Filozofii Prawa i Filozofii Społecznej" 2020, nr 2.

[16] J. Cabaj, *Teza Ronalda Dworkina o istnieniu jedynego słusznego rozstrzygnięcia* (Right Answer Thesis) *w świetle amerykańskich koncepcji wykładni*, „Ius Novum" 2008, z. 3; idem, *Nieokreśloność prawa a interpretacyjna teoria Ronalda Dworkina*, „Ius Novum" 2014 (Numer specjalny).

[17] M. Dybowski, *Ronalda Dworkina koncepcja zasad prawa*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny" 2001, nr 3.

[18] A. Dyrda, *„Spory teoretyczne" inter partes?: epistemologia a problem Dworkina*, [w:] *Wymiary prawa: teoria, filozofia, aksjologia*, red. M. Hermann, M. Krotoszyński, P.F. Zwierzykowski, C.H. Beck, Warszawa 2019; idem, *Spór o pojęcie prawa: debaty Hart – Dworkin ciąg dalszy?*, „Państwo i Prawo" 2014, z. 4; idem, *Argument „semantycznego ukąszenia" a teoria prawa Jerzego Wróblewskiego*, „Archiwum Filozofii Prawa i Filozofii Społecznej" 2010, 1.

[19] T. Gizbert-Studnicki, *Interpretacja wzorców konstytucyjnych z perspektywy filozofii prawa*, „Przegląd Konstytucyjny" 2017, nr 3; idem, *Konflikt dóbr i kolizja norm*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny" Rok LI, z. 1, 1989; idem, *Zasady i reguły prawne*, „Państwo i Prawo" 1988, z. 3.

[20] B. Greczner, *Precedens a spójność aksjologiczna prawa w ujęciu Ronalda Dworkina*, „Przegląd Prawa i Administracji" 2010, nr 82, „Acta Universitatis Vratislaviensis" 2010, nr 3172.

[21] P. Kaczmarek, *Czy uzasadnione jest mówienie o prawniczym etnocentryzmie?*, „Kultura i Edukacja" 2008, nr 2 (66).

[22] M. Kordela, *Zasady prawa. Studium teoretycznoprawne*, Wydawnictwo UAM, Poznań 2012, m.in. s. 40 i n.

[23] M. Korycka-Zirk, *Intencjonalne doktryny wykładni normy konstytucyjnej – analiza porównawcza*, „Państwo i Prawo" 2020, z. 8.

[24] M. Koszowski, *Anglosaska doktryna precedensu – porównanie z kontynentalną praktyką orzeczniczą*, Warszawa 2019.

[25] A. Kotowski, *Zastosowanie teorii: analitycznej Herberta Harta i integralnej Ronalda Dworkina w kulturze prawa stanowionego*, „Prawo i Więź" 2021, nr 3 (37).

[26] M. Król, *Koncepcja trudnych przypadków a prawomocność*, [w:] *Teoria prawa. Filozofia prawa. Współczesne prawo i prawoznawstwo. Profesorowi Wiesławowi Langowi w siedemdziesiątą rocznicę urodzin*, red. G. Goździewicz, Uniwersytet Mikołaja Kopernika, Toruń 1998.

[27] J. Leszczyński, *Dwa rodzaje pozytywności prawa*, „Acta Universitatis Lodziensis Folia Iuridica" 2017, t. 78.

[28] L. Leszczyński, *Kryteria pozaprawne w sądowej wykładni prawa*, Wolters Kluwer, Warszawa 2022.

Jakub Łakomy[29], Grzegorz Maroń[30], Marcin Matczak[31], Lech Morawski[32], Wojciech Pogasz[33], Beata Polanowska-Sygulska[34], Zbigniew Pulka[35], Marcin Romanowicz[36], Wojciech Sadurski[37], Paweł Skuczyński[38], Tomasz Stawecki[39], Jerzy Stelmach[40], Sebastian Sykuna[41], Zygmunt Tobor[42], Anna Tomza[43], Tomasz Widłak[44], Bartosz Wojciechowski[45], Jerzy Wróblewski[46], a także inni autorzy i inne autorki.

---

[29] J. Łakomy, *Spory wokół wykładni prawa między nowoczesnością a ponowoczesnością. Na przykładzie debaty Dworkina z Fishem*, [w:] *Teoria prawa między nowoczesnością a ponowoczesnością*, red. A Samonek, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego Kraków 2012.

[30] G. Maroń, *Dworkinowska wizja zasad prawa*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Rzeszowskiego", Seria Prawnicza, Prawo 6, Rzeszów 2008.

[31] M. Matczak, *Imperium tekstu: Prawo jako postulowanie i urzeczywistnianie świata możliwego*, Scholar, Warszawa 2019.

[32] L. Morawski, *Zasady prawne – komentarz krytyczny*, [w:] *Studia z filozofii prawa*, pod red. J. Stelmacha, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego Kraków 2001.

[33] W. Pogasz, *O legitymowaniu zasad prawa*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny", Rok XLIX, 1987, z. 2.

[34] B. Polanowska-Sygulska, *Herkules w stajni niewspółmierności*, [w:] *Integracja zewnętrzna i wewnętrzna nauk prawnych*, cz. 1, red. M. Zirk-Sadowski, B. Wojciechowski, T. Bekrycht, Łódź 2014.

[35] Z. Pulka, *Hart – Dworkin – Dwa warianty „wewnętrznego" postrzegania prawa*, „Acta Universitatis Wratislaviensis", No 21142, „Przegląd Prawa i Administracji" t. XLII Wrocław 1999.

[36] M. Romanowicz, *Utrwalona linia orzecznicza jako argument z (własnego) autorytetu sądowego*, [w:] *Rola orzecznictwa w systemie prawa*, red. T. Giaro, Wolters Kluwer, Warszawa 2016.

[37] W. Sadurski, *Legitimacy, political equality, and majority rule*, „Ratio Juris" 2008, 21 (1).

[38] P. Skuczyński, *Integralność sędziego w orzekaniu i zachowaniu*, „Krytyka prawa" 2021, t. 13, nr 3.

[39] T. Stawecki, *Integralna wykładnia konstytucji*, [w:] *Wykładnia prawa i inne zagadnienia teorii prawa. Księga jubileuszowa z okazji siedemdziesiątych urodzin Profesora Krzysztofa Płeszki*, red. M. Araszkiewicz, T. Gizbert-Studnicki, Wydawnictwo Księgarnia Akademicka, Kraków 2024; idem, *Pozytywizm prawniczy Herberta L.A. Harta*, [w:] *Filozofia prawa. Normy i fakty* (Biblioteka „Przeglądu Filozoficznego", tom 4), red. Jacek Hołówka, Bogdan Dziobkowski, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2020.

[40] J. Stelmach, *Przypadek trudny w prawie*, [w:] *W poszukiwaniu dobra wspólnego. Księga jubileuszowa Profesora Macieja Zielińskiego*, red. A. Choduń, S. Czepita, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 2010.

[41] S. Sykuna, *„Sprawy konstytucyjne" w integralnej filozofii prawa Ronalda Dworkina*, „Gdańskie Studia Prawnicze" 2004, T. XII.

[42] Z. Tobor, *Legalność jako zgodność z intencją prawodawcy. Rozumienie legalności w pracach Józefa Nowackiego*, „Archiwum Filozofii Prawa i Filozofii Społecznej" 2023, nr 3.

[43] A. Tomza, *Spór o poprawną interpretację Konstytucji Stanów Zjednoczonych. Od pasywizmu do aktywizmu*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2016.

[44] T. Widłak, *Filozofia prawa międzynarodowego Ronalda Dworkina*, „Archiwum Filozofii Prawa i Filozofii Społecznej" 2016, nr 1.

[45] B. Wojciechowski, *Ważenie zasad prawnych jako istota argumentacyjno-interpretacyjnego modelu stosowania prawa*, [w:] L. Leszczyński, B. Wojciechowski, M. Zirk-Sadowski, *System prawa administracyjnego*, T. 4, *Wykładnia prawa administracyjnego*, Warszawa 2015.

[46] J. Wróblewski, *Problems Related to the One Rights Answer Thesis*, „Ratio Juris", Vol. 2 No. 3 (December 1989).

Warto również wspomnieć, że w samych Stanach Zjednoczonych Ronald Dworkin okazał się jednym z najbardziej wpływowych uczonych ostatniego półwiecza w dziedzinie jurysprudencji[47]. Choć spotykał i wciąż spotyka się z rozmaitymi polemikami, a nierzadko z ostrą krytyką, nadal należy do autorów akademickich najczęściej cytowanych w książkach, artykułach i innych pracach naukowych. Aby nie pozostać gołosłownym, możemy powołać się nie tylko na opinie autorytetów w dziedzinie prawa i filozofii, ale i na wyniki badań statystycznych (choć jak mówili brytyjski premier Benjamin Disraeli i pisarz George Bernard Shaw, statystyka to kłamstwo kwalifikowane). Badania takie przeprowadzono, jakżeby inaczej, na Uniwersytecie Chicagowskim – obejmują one różne okresy i rozmaite kategorie badawcze[48]. Dla przykładu, w badaniu z 2021 roku, w którym popularność autorów skwantyfikowano na podstawie liczby cytatów w książkach i artykułach z dziedziny nauk prawnych i nauk społecznych, Ronald Dworkin znalazł się na trzecim miejscu, wyprzedzając przy tym takie wielkie postacie amerykańskiej myśli prawnej, jak Oliver Wendell Holmes (6 pozycja), Roscoe Pound (12), Karl N. Llewellyn (14), Lon L. Fuller (29) lub Antonin Scalia (39)[49].

Znaczenie Dworkina potwierdza również fakt, że w analogicznym rankingu książek prawniczych z 2000 roku w pierwszej jedenastce najczęściej cytowanych prac wydanych po 1978 (oprócz podręczników i skryptów dla studentów) znalazły się trzy jego książki: *Law's Empire* z 1986 roku (3 pozycja), *Taking Rights Seriously* z 1978 (9) oraz *A Matter of Principle* z 1985 (11)[50]. Dworkin jest też uznawany za jednego z trzech najczęściej powoływanych akademików w uzasadnieniach wyroków sądowych (nie będąc wszak sędzią, w przeciwieństwie do np. Richarda A. Posnera, Roberta H. Borka, Antonina Scalii lub Felixa Frankfurtera).

---

[47] William M. Landes, Richard A. Posner, *Heavily Cited Articles in Law*, „Chicago – Kent Law Review", Vol. 71 (1996), s. 825, 827; zob. także F.R. Shapiro, *The Most-Cited Legal Scholars Revisited*, „The University of Chicago Law Review", November 2021, Vol. 88, No. 7, Special Issue: *Most-Cited Legal Scholars*, s. 1597, 1599.

[48] Badania statystyczne („rankingi popularności") autorów i ich prac przeprowadzane były już od końca lat 1980. Przygotowywał je m.in. Frederic R. Shapiro. Ustalenia badaczy były jednak krytykowane. M.in. zdaniem R.A. Posnera i W.M. Landesa, jeden z wcześniejszych rankingów (1996) był obarczony istotnym błędem, gdyż w obliczeniach uwzględniono artykuły naukowe, ale już nie książki, a przez to publikacje Dworkina znalazły się dopiero w 20 najczęściej cytowanych prac. F.R. Shapiro przyznaje to w pracy: idem, *The Most-Cited Legal Books Published Since 1978*, „The Journal of Legal Studies", Vol. 29, No. S1 (January 2000), s. 398.

[49] F.R. Shapiro, *The Most-Cited Legal Scholars Revisited*, 2021, s. 1602-1603. W badaniu popularności autorów z 2000 r. Dworkin zajął nawet 2. miejsce. Zob. F.R. Shapiro, *The Most-Cited Legal Scholars*, „The Journal of Legal Studies", Vol. 29, No. S1 (January 2000), s. 424.

[50] F.R. Shapiro, *The Most-Cited Legal Books...*, s. 401.

Należy przy tym podkreślić, że wskazane badania statystyczne nie wprowadzają rozróżnienia na cytaty aprobujące oraz polemiczne. Był więc Dworkin cytowany zarówno przez obrońców, jak i przez krytyków. Nie zmienia to istoty rzeczy. Pozycje odtwórcze, niewnoszące nic szczególnie wartościowego do naukowego dyskursu, są najczęściej ignorowane. Są więc niewidoczne statystycznie. Nie dotyczy to wszak Dworkina.

Aprobującą opinię na temat filozofii prawa i filozofii polityki Ronalda Dworkina przyjęła też większość autorów i autorek artykułów, które złożyły się na niniejszą książkę. Opierają się one na przeświadczeniu, iż warto czytać prace autora *Imperium prawa*, mimo że powstały one w ramach kultury prawnej *common law*, a nie w kręgu europejskiego prawa kontynentalnego (*civil law*). Wartości dorobku Dworkina nie podważa również fakt, że w swoich pracach poruszał on przede wszystkim kwestię praktyki orzekania w sądach amerykańskich. Dworkinowskie ujęcie różnych postaci dyrektyw zachowania, rozmaitych sposobów niezbędnej obecności norm i ocen moralnych w procesie stosowania prawa, a także ich roli w dyskursie publicznym leżącym u podstaw prawodawstwa, pojmowanie praw podmiotowych (*rights*) i – najogólniej – sposobów rozumienia prawa i praworządności we współczesnych liberalnych społeczeństwach wciąż stanowi niepodważalną inspirację dla prawników w państwach demokratycznych, a nawet niedemokratycznych[51], bez względu na szczegółowe różnice między porządkami prawnymi. Nawet autorzy artykułów, którzy w odniesieniu do konkretnych kwestii omawianych przez Dworkina wykazywali więcej wątpliwości, nie kwestionują zasadniczej wartości i ogromnego znaczenia rozważań autora *Imperium prawa*.

Mimo wspomnianej na wstępie znaczącej liczby prac polskich akademików nawiązujących do twórczości Dworkina, przygotowanie obecnej książki wydaje się w pełni uzasadnione. Polscy teoretycy i filozofowie prawa skupiają się najczęściej na zagadnieniach rozwiniętych przez autora *Biorąc prawa poważnie* oraz *Imperium prawa*: rozróżnieniu reguł i zasad, przebiegu rozumowania sądowego i uzasadnieniu decyzji sądowej, w tym roli argumentów moralnych jako elementu konstytuującego porządek prawny. Czasem książki Dworkina są interpretowane i omawiane w kontekście możliwości wykorzystania jego koncepcji w praktyce stosowania prawa w państwach Europy kontynentalnej, czyli w kulturze *civil law*. Tymczasem dorobek Dworkina jest znacznie bogatszy i bardziej wielowątkowy. Artykuły zawarte w tej książce zostały więc przygotowane w taki sposób, aby nie powtarzać stanowisk i opi-

[51] R. Dworkin, *Preface to the Chinese Language Edition* (中文版序言), [w:] R. Dworkin, *Taking Rights Seriously* (认真对待权利) (Xin Chunying & Wu Yuzhang, transl.), 中国大百科全书出版社, Beijing 1998, s. 1-29.

nii ugruntowanych już w polskiej literaturze przedmiotu. Pojawiają się natomiast zagadnienia niedoceniane w dotychczasowym dyskursie akademickim. Dotyczy to zwłaszcza problemów przedstawionych w innych książkach niż dwie pierwsze przetłumaczone na język polski. Mamy na myśli w szczególności głośne na amerykańskim rynku idei prace *A Matter of Principle* (1985), *Sovereign Virtue. The Theory and Practice of Equality* (2000), *Is Democracy Possible Here?: Principles for a New Political Debate* (2006), *Justice in Robes* (2006) oraz – *last but not least* – *Justice for Hedgehogs* (2011, wyd. polskie 2025). To w tych pozycjach i kilkudziesięciu artykułach naukowych oraz wysokiej klasy wypowiedziach publicystycznych Dworkina współautorzy niniejszej książki znaleźli inspiracje do analizy szczegółowych zagadnień poruszanych przez amerykańskiego filozofa.

Na książkę złożyły się więc m.in. wypowiedzi przedstawiające oryginalne stanowisko wobec dysputy między współczesnym pozytywizmem prawniczym a stanowiskami określanymi jako prawnonaturalne oraz wobec sporu o zakres obecności w myśli Dworkina założeń pozytywizmu prawniczego mimo jego równoczesnej krytyki; a także omawiające i komentujące rolę wymogów polityki (*policies*), podejście Dworkina wobec instytucji precedensu sądowego, spór Dworkina z Antoninem Scalią o oryginalizm prawniczy oraz koncepcję poszukiwania w postępowaniu sądowym jednego prawidłowego rozstrzygnięcia (*one right answer*), koncepcję wspólnoty politycznej, a także o kluczową ideę filozofii prawa i filozofii politycznej, tj. prawa podmiotowe (*rights*).

Autorzy artykułów zamieszczonych w książce uczynili przedmiotem swoich rozważań także zagadnienia etyczne podejmowane przez Dworkina, takie jak miejsce sprawiedliwości, tej podstawowej wartości prawnej w dyskursie filozoficznoprawnym i etycznym, ideę godności człowieka rozumianej wszak w sposób odmienny od przyjmowanego w naszym kraju, problem pluralizmu religijnego i znaczenia religijności obywateli dla kształtowania prawnego ich światopoglądu, a równocześnie stanowisko Dworkina wobec moralizmu prawnego jako determinanty w trudnych dysputach etycznych, w tym sporach rozstrzyganych przez Sąd Najwyższy Stanów Zjednoczonych, lub wreszcie szanse amerykańskiej demokracji na przetrwanie w czasach społecznego wzburzenia oraz problem obywatelskiego nieposłuszeństwa wobec prawa.

Aby przedstawić tak szerokie spojrzenie na filozofię prawa, etykę i filozofię polityki zaprezentowaną w pracach Dworkina, książka została podzielona na dwie części: pierwszą, komentującą pojmowanie przez Dworkina porządku prawnego, w jego tradycyjnym, ale i nietradycyjnym ujęciu, oraz drugą, prezentującą charakterystyczne dla amerykańskiej myśli prawniczej powiązanie prawa w działaniu i wartości moralnych. Nie są to przy tym dwa w pełni odrębne kierunki myślenia. Praktycznym spoiwem wszystkich artykułów składających się na prezentowany tom jest szczególna

rola zasad prawa (*principles*) przedstawionych przez Dworkina w słynnym artykule *The Model of Rules* z 1967 roku, a później w książce *Taking Rights Seriously* (*Biorąc prawa poważnie*) z 1977 jako stopniowalnych, a nie logicznie rygorystycznych standardów postępowania, które nie dają się zredukować do formalnego prawotwórstwa i bezwzględnego obowiązywania. Drugim łącznikiem zapewniającym niezwykłą spójność prac Dworkina, a w następstwie także artykułów zamieszczonych w książce, jest idea integralności praktyki sądowej, rozwinięta w *Imperium prawa* (1986) w postaci integralnej teorii prawa (*integrity*)[52].

Kolejnym istotnym składnikiem myśli Dworkina jest oryginalne ujęcie kwestii interpretacji. Autor *Imperium prawa* podkreśla, że prawo nie jest zbiorem norm (reguł, nakazów lub zakazów) wymagających wykładni (interpretacji w wąskim znaczeniu), lecz że prawo jest interpretacją, szczególną praktyką społeczną realizowaną we wspólnocie. Prawo, które wnikliwie badali pozytywiści prawniczy, nie tyle stanowi więc przedmiot procesu nazywanego interpretacją, ile samo w sobie jest „pojęciem interpretacyjnym", tj. kształtuje się w rezultacie złożonych rozumowań prawniczych. Norm prawnych nie odnajduje się – jak mawiał Roscoe Pound – „w książkach". Niezbędna jest postawa interpretacyjna – zadaniem sędziego jest zidentyfikowanie standardów postępowania, dzięki którym możliwe będzie ustalenie znaczenia poszczególnych praktyk społecznych w kontekście społeczno-kulturowym. Należy więc odwołać się do ogólnych uzasadnień praktyki (np. czy jest ona warta utrzymania lub jaką pełni funkcję społeczną), które następnie posłużą jako punkt wyjścia do rozstrzygnięcia określonej sprawy[53]. Zgodnie z tym stanowiskiem, nazywanym przez samego Dworkina interpretacjonizmem (*interpretativism*), pojmowanie prawa, jego związku z moralnością oraz ról pełnionych przez prawników różni się zasadniczo od poglądów przyjmowanych pod wpływem pozytywizmu prawnego.

Kluczową koncepcją, która w przekonaniu współautorów książki obejmuje wcześniejsze i późniejsze wątki filozofii prawa Dworkina i stanowi motyw przewodni niniejszej książki, jest wszakże standard „moralnego odczytywania prawa". Został on sformułowany wprost w 1996 roku[54], choć jako idea był obecny już we wcześniejszych pracach. W wąskim sensie oznacza zaproponowaną przez Dworkina koncepcję wykładni i stosowania konstytucji amerykańskiej, ale też ustaw zasadniczych

---

[52] Zob. J. Woleński, *Wstęp. Integralna filozofia...*, s. XVI; T. Stawecki, *Integralna wykładnia...*, s. 248 i n.

[53] Zob. np. R. Dworkin, *Prawo jako interpretacja*, s. 97-111; idem, *Imperium prawa* (wyd. 2022), s. 58-61 oraz idem, *Sprawiedliwość według jeży*, s. 441-443.

[54] R. Dworkin, *Freedom's Law. The Moral Reading of the American Constitution*, Harvard University Press, Cambridge, Mass. 1996; idem, *The Moral Reading of the Constitution*, „The New York Review of Books", issue: March 21, 1996, https://www.nybooks.com/articles/1996/03/21/the-moral-reading-of-the-constitution/ (dostęp: 15.05.2025).

innych państw. Ten typ interpretacji jest zresztą w doktrynie prawniczej odróżniany od innych ugruntowanych teorii (tekstualizmu, oryginalizmu, pragmatyzmu itp.).

Moralne odczytywanie konstytucji nie może więc być redukowane do metody lub prostej reguły wykładni prawa. To praktyka o charakterze nie tylko formalnym, ale i treściowym. Oznacza, że organy władzy w państwie mają obowiązek traktować z równą troską wszystkie podległe im podmioty jako osoby o równym statusie moralnym i politycznym; muszą podejmować starania, działając w dobrej wierze, aby szanować wolności i prawa jednostki niezbędne do osiągnięcia jej celów, w tym prawa i wolności rozumiane szerzej niż te wynikające z tekstu interpretowanego aktu prawnego. Interpretacja konstytucyjna musi przy tym brać pod uwagę zarówno dotychczasowe, jak i przyszłe praktyki prawnicze (zwłaszcza orzecznictwo sądowe)[55].

Dworkinowska idea moralnego odczytywania konstytucji może być też rozumiana szeroko, jako nieodnosząca się wyłącznie do ustawy zasadniczej. W tym ujęciu ma ona charakter jednocześnie deskryptywny (opisowy) i normatywny (postulatywny). Zakłada nie tylko, że prawnik jest zobowiązany do przyjmowania wobec prawa postawy poznawczej, zewnętrznej, ale że stosowanie prawa jest sposobem uczestniczenia prawnika w kulturze[56]. Prawnicy, zwłaszcza sędziowie, tworzą bowiem wspólnoty językowe, ale i wspólnoty w sensie etycznym. Dlatego właśnie Dworkin nie pisze o moralnej (bądź aksjologicznej) wykładni konstytucji, lecz o *moral reading* – moralnym odczytywaniu prawa.

Ten sposób myślenia o prawie ma przy tym wymiar hermeneutyczny: nie ogranicza się ani do tekstu aktów prawnych, ani do hierarchicznej relacji prawodawca (i sędzia stosujący prawo) – obywatel, lecz zakłada również uwzględnienie sposobów rozumienia i postaw wobec prawa przyjmowanych przez jego adresatów (odbiorców). Według Dworkina w myśleniu o prawie istotną rolę odgrywa też tzw. wewnętrzny punkt widzenia, nawet jeśli pojęcie to wprowadził do debaty filozoficznej H.L.A. Hart[57]. Z tych więc powodów istotnymi składnikami prawa w działaniu są właśnie m.in. koncepcje sprawiedliwości, praw podmiotowych jako kart atutowych,

---

[55] Ibidem, s. 2-16. Ostatni wątek stanowi nawiązanie do wzorów praktyki decyzyjnej sędziego Herkulesa. Dworkin podkreśla też wprost, że niektóre kierunki myśli prawnej, włącznie z realizmem prawniczym oraz ruchem Krytycznych Studiów nad Prawem, sugerują, że silne związki prawa z polityką prowadzą do myślenia sceptycznego, uniemożliwiającego zachowanie obiektywności w sferze etyki lub filozofii moralności. Dworkin odrzuca jednak taką perspektywę.

[56] W tym zakresie nie podzielam interpretacji przedstawionej przez C.S. Rosati, *The Moral Reading of Constitutions*, [w:] *The Legacy of Ronald Dworkin*, red. W. Waluchow, S. Sciaraffa, Oxford University Press, 2016. Zob. natomiast M. Zirk Sadowski, *Prawo w kulturze. Eseje wybrane z teorii i filozofii prawa*, Wolters Kluwer, Warszawa 2023, s. 252, 257-258.

[57] M. Zirk-Sadowski, *Postmodernistyczna jurysprudencja?*, [w:] *Z zagadnień teorii i filozofii prawa. Ponowoczesność*, red. M. Błachut, Kolonia Limited, Wrocław 2007, s. 21.

prawniczej rzetelności i uczciwości (*fairness*), ludzkiej godności, wspólnoty politycznej, obywatelskiego nieposłuszeństwa i inne omawiane przez współautorów niniejszej książki.

Dla porządku dodajmy, że ważnym założeniem przyświecającym współautorom tomu było nieograniczanie się do prezentacji stanowiska Dworkina w różnorodnych kwestiach, ale również przedstawienie poglądów i opinii polemicznych lub sceptycznych. Myśl autora *Biorąc prawa poważnie* od samego początku miała charakter krytyczny wobec pozytywizmu prawniczego i analitycznej filozofii prawa, a także niektórych założeń amerykańskiego realizmu prawniczego. Znacząca grupa autorów, którzy kierowali się odmiennymi przekonaniami, odpłacała się Dworkinowi taką samą monetą. Najradykalniejsi przeciwnicy przewidywali nawet, że wytyczona przez niego linia rozwoju filozofii prawa wkrótce zniknie za horyzontem[58]. Jak jednak wiemy, mylili się.

Autorzy tekstów zawartych w książce nie przyjmują wszak zdecydowanie krytycznej postawy wobec omawianych dzieł, co nie znaczy, że pozycja niniejsza ma charakter apologetyczny. Piszący poszczególne rozdziały przyjęli raczej dyrektywę wyrażoną w tomie *Biorąc prawa poważnie*: rzetelnie analizowali i oceniali dorobek Dworkina, aprobując te wątki i koncepcje, które na to zasługiwały, i zachowując dystans wobec poglądów mniej przekonujących.

Na koniec należy dodać wyjaśnienie dotyczące źródeł wykorzystanych przez autorów artykułów zamieszczonych w książce. Współcześnie bibliografię zamieszcza się zazwyczaj na końcu każdego tekstu. Aby jednak uniknąć powtarzania zapisów bibliograficznych prac Dworkina, które przywoływane są w wielu rozdziałach książki, zdecydowaliśmy się zebrać wszystkie pozycje w jednym, wspólnym wykazie na końcu książki.

*

Książka powstała dzięki staraniom grupy pracowników, doktorantów i studentów Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego oraz przede wszystkim studentów tworzących Koło Naukowe Filozofii Prawa i Filozofii Społecznej UW. Wszyscy byli przekonani, że praca naukowa nie polega na spontanicznych, akcydentalnych dyskusjach na temat interesujących zagadnień, ale na regularnie prowadzonych badaniach, wymagających nierzadko wzajemnej pomocy.

Wszyscy współautorzy wyrażają też wdzięczność Jego Magnificencji Rektorowi Uniwersytetu Warszawskiego, prof. dr hab. Alojzemu Z. Nowakowi, oraz Dzieka-

[58] B. Leiter, *The End of Empire: Dworkin and Jurisprudence in the 21st Century*, Vol. 36 „Rutgers Law Journal" (2005), cyt. za: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=598265 (dostęp: 27.02.2026).

nom Wydziału Prawa i Administracji UW: prof. dr hab. Tomaszowi Giaro oraz prof. uczelni dr hab. Sławomirowi Żółtkowi za wielokrotne wspieranie realizowanego projektu badawczego, a w decydującym momencie zapewnienie środków finansowych na publikację książki.

Niżej podpisany redaktor naukowy książki składa też dodatkowe wyrazy podziękowania członkom zespołu badawczego, w szczególności Piotrowi Święcickiemu, amerykańskiemu adwokatowi, za cierpliwe wyjaśnianie nam zawiłości amerykańskiego prawa i praktyki sądowej. Dziękuję także dr. Tomaszowi Kozerze za współpracę w trakcie redagowania książki oraz Monice Niedopytale i dr. Krzysztofowi Śledzińskiemu za wsparcie w przygotowaniu książki do druku.

Szczere podziękowania należą się również recenzentom wydawniczym książki, prof. dr. hab. Jerzemu Zajadło oraz prof. dr. hab. Markowi Zirk-Sadowskiemu. Ich życzliwość pozwoliła doprowadzić do publikacji książki, a uwagi wyrażone w recenzjach pomogły uniknąć rozmaitych błędów i uproszczeń.

Tomasz Stawecki